

5. Jedno biće je za sebe samostalno tek onda kad stoji na vlastitim nogama, a na vlastitim nogama stoji tek onda kad svoje postojanje zahvaljuje samom sebi. Čovjek koji živi od milosti drugoga smatra se zavisnim bićem. A ja potpuno živim od milosti drugoga ako sam mu obavezan ne samo za izdržavanje svoga života nego ako je on još osim toga stvorio moj život, ako je on izvor moga života, a moj život nužno ima takvu osnovu izvan sebe ako nije moje vlastito djelo. Stoga je stvaranje predstava koju je vrlo teško potisnuti iz narodne svijesti. Njoj je neshvatljivo postojanje prirode i čovjeka pomoću sebe samih, jer protivrječi svim evidentnim datostima praktičnog života.

Predstava o stvaranju Zemlje dobila je snažan udarac od geognozije, tj. od nauke koja stvaranje zemlje postanak zemlje prikazuje kao proces, kao samostvaranje. Generatio aequivoca^[57] je jedino praktično opovrgavanje teorije stvaranja.

Sada je, doduše, lako reći pojedinim individuama ono što je već Aristotel rekao: ti si rođen od svog oca i majke, dakle, parenje dvoje ljudi, rodni akt ljudi proizveo je čovjeka. Vidiš, dakle, da čovjek i fizički svoje postojanje zahvaljuje čovjeku. Ne smiješ, dakle, imati u vidu samo jednu stranu, beskrajni progres, i pitati: tko je rodio moga oca, a tko njegova djeda itd. Ti se moraš čvrsto držati i kružnog kretanja, koje je u onom progresu osjetilno vidljivo, prema kojemu čovjek u radjanju ponavlja sebe sama, te tako čovjek uvijek ostaje subjekt. Ali ti ćeš govoriti: ja ti priznajem to kružno kretanje, priznaj ti meni progres koji me uvijek tera dalje sve do pitanja: tko je uopće stvorio prvog čovjeka i prirodu? Ja ti mogu samo odgovoriti: samo tvoje pitanje proizvod je apstrakcije. Pitaj se kako dolaziš na ovo pitanje; pitaj se da li tvoje pitanje ne dolazi sa stajališta na koje ne mogu odgovoriti zato što je izopačeno? Pitaj se da li onaj progres kao takav postoji za razumno razmišljanje? Ako pitaš za stvaranje prirode i čovjeka, ti apstrahiraš, dakle, od čovjeka i prirode. Ti ih smatraš za nepostojeće, a ipak hoćeš da ti dokažem da postoje. Ja ti samo kažem: napusti svoju apstrakciju, onda napuštaš i svoje pitanje, ili, ako se želiš čvrsto držati svoje apstrakcije, onda budi konzekvetan, pa ako čovjeka i prirodu zamišljaš kao nepostojeće koje misli, onda zamisli sebe samog kao da ne postojiš, jer ti si ipak i priroda i čovjek. Ne misli, ne pitaj me, jer čim ti misliš i pitaš, tvoja apstrakcija o bitku prirode i čovjeka nema smisla. Ili si takav egoist da sve postavljaš kao ništa i želiš da postaneš sam?